

Крутьєнь Д. О.
Студ. гр. БМР-2-20

Науковий керівник доктор філософ. наук, доц. Сакун А.В.
Київський національний університет технологій та дизайну

ПРОБЛЕМА САМОПІЗНАННЯ У ФІЛОСОФІЇ Г. С. СКОВОРОДИ

Ідея самопізнання є центром усіх світоглядних зацікавлень і практичною метою усього життєвого шляху Г.С.Сковороди.

Сенс життя у філософії українського мислителя виявляється в самопізнанні і самовдосконаленні, в розкритті людиною самої себе. Звичайно, ця самореалізація людини припускає повернення до глибоких основ її буття. У поверненні людини до самої себе і розкривається стратегія людського життя, її внутрішній світ. Саме тут і виникають «сердечна веселість», «сердечна радість» і «душевна потужність». Це і є основа для глибоко вивірєної внутрішньої рівноваги і спокою, одухотворення душі, спрямованої думки, розвитку люблячого серця».

Г. Сковорода багато писав про те, що треба бути самим собою, не здаватися, а саме бути, при цьому, не декларувати, «підносити» свою щирість, а жити в щирості. Очевидно, що ця щирість українського філософа – це і чесність і вимогливість до себе, чесність і вимогливість до зовнішнього світу, людей, що живуть в ньому.

Зміст людського життя мислитель вбачає у самопізнанні, якого він прагнув досягти в процесі діалогу з іншими людьми та розмов зі своїм «Я». Вислів Сократа «Пізнай самого себе» став поштовхом до його філософствування та визначив напрям до пошуків істини.

Філософ сприйняв його за поклик до пізнання взагалі, до вияснення змісту, ролі та меж людського пізнання у відповідності з божественною мудрістю.

Власне тому Г. Сковороді близьким виявився Сократ, і звернення до нього в усі часи було намаганням зрозуміти себе та свій час, духовно самовизначитись. Адже духовна сутність людини проявляється через осмислення основ людського буття, а це завжди напружений діалог, де відбуваються зустрічі різних поглядів на ті чи інші явища, події. На перетині цих діалогічних проявів виявляється справжній зміст вчення, з'ясовується його сутність.

За вченням Г. Сковороди, наближення до основ істинного знання - мета і обов'язок кожної людини, що прагне до розумного та щасливого життя. Провідником людини в ньому виступає пізнання, яке допомагає розумно вести людські справи, прийти до розуміння власного місця в суспільстві. Внаслідок цього виникає особлива атмосфера існування, що дозволяє людям реалізувати свої сутнісні сили. Отже, самопізнання у Г. Сковороди виступає інтелектуальним процесом, що веде до знання та розуміння, процесом реального наближення людини до Бога шляхом

заглиблення в свою суть. У процесі самопізнання людина знаходить сенс свого буття, змінюється і вдосконалюється як сама, так і впливає на суспільні стосунки.

Говорячи про людину, Г. Сковорода дуже часто має на увазі людину внутрішню, істинну, бо стрижнем його антропоцентризму є не суспільна істота, а духовна сутність людини. Крім того, він вперше в українській філософії підносить людину до розуміння її як духовної особистості, йдучи за вченням професорів Києво-Могилянської академії, котрі були представниками ренесансного гуманізму й довели у власному вченні правомірність звернення до людини з її тілесними якостями, потребами, почуттями, пристрастями. Проте Г. Сковорода робить саме душу людини об'єктом філософського аналізу, бо наполягає у своїх творах на принциповому дуалізмі матеріального й духовного, плотської та внутрішньої людини. У всьому, що існує в людині та навколо неї, Г.Сковорода бачить насамперед істинну, невидиму натуру, що перебуває поруч з її матеріальним вираженням. Ідея внутрішньої людини була одною з фундаментальних ідей Г. Сковороди, що пронизує всі його твори.

Проблема самопізнання у Сковороди є ключем до розуміння його антропоцентризму, бо мислитель вважав, що всі питання й таємниці світу містяться в людині, яка, не пізнавши себе, нічого не може зрозуміти у світі, а пізнавши себе, спроможна збагнути найглибші таємниці Всесвіту. В онтологічному сенсі людина є мікрокосмом. Увесь Всесвіт присутній у ній, метафізично в неї реальний. Людина – центр, у якому поєднуються й набувають свого значення всі символи макрокосму й Біблії. Учення про малий світ, або людину, є стрижнем усієї філософської системи Г. Сковороди, бо концепція великого світу в Біблії складається в мислителя на основі розуміння ним сутності людини. У цьому його філософська система принципово відрізняється від тогочасного західноєвропейського натуралізму, бо наш мисленик намагається з'ясувати насамперед сутність внутрішньої людини.

Висуваючи суворі вимоги до себе самого й відчуваючи в собі покликання перевиховати суспільство, філософ був вимогливим і до тих, хто намагався займати високі посади в суспільстві, й суворо засуджував усіх, хто діяв усупереч своєму життєвому покликанню. На думку Сковороди, для того, щоб збагнути своє покликання й вибрати відповідне поле діяльності, треба насамперед пізнати свої природжені нахили та здібності. У творі «Розмова, названа Алфавіт, або буквар миру» Г. Сковорода пише: «Природа есть первоначальная всему причина и самодвижущаяся пружина. Она есть мать охоты. Охота есть ражжение, склонность и движение. Охота сильнее неволи, по пословице. Она стремится к труду и радуется им, как сыном своим. Труд есть живой и неусыпный всей машины ход потоль, поколь породит совершенное діло, соплітающее творцу своему вінец радости. Кратко сказать, природа запалает к ділу и укрепляет в труді, ділая труд сладким» [3]. Це і є психолого-етичний аспект самопізнання, бо мислитель з'ясовує психологічні й етичні

моменти, завдяки яким «сродна праця» має перевагу над «несродною». Інший зміст і характер надає Г. Сковорода самопізнанню в містичному аспекті. Самопізнання з цього погляду має на меті розкрити перед людиною її глибинну духовну суть, причому людина, розкривши себе, має себе перетворити або, на думку мислителя, вдруге народитися чи знайти в собі іскру Божу. Згідно з дуалістичним світобаченням філософа, у процесі самопізнання розкривається людина, відбувається її духовне народження.

Самопізнання в метафізичному аспекті веде від розкриття духовних глибин людини до трансцендентних глибин буття, або від мікрокосму до макрокосму. Сковорода вважав, що за допомогою самопізнання можна дійти до найвищого досягнення людського духу – Богопізнання. Саме такий шлях людини до Бога показує у своїх творах. Цей шлях, тобто шлях від самопізнання до Богопізнання, можна назвати висхідною лінією пізнання. Філософ також накреслює нисхідну лінію пізнання – шлях від пізнання Бога до пізнання людини. Вважаючи самопізнання та Богопізнання сенсом людського життя та розмірковуючи як релігійний філософ на сторінках своїх творів, Г. Сковорода, звичайно, незважаючи на складні взаємини з офіційною церквою, був релігійною, містично налаштованою людиною, завжди орієнтувався на Біблію та мислив в її дусі, і майже всі його філософські праці завжди підкріплялися цитатами зі Святого Письма. Оскільки Г. Сковорода був релігійною людиною, то його протест проти оточуючої дійсності був, насамперед, внутрішнім, хоча його світогляд і вчення, спосіб життя вступали в суперечність зі світом.

Г. Сковорода акцентує увагу на внутрішньому житті людини. Пізнати себе, як і зовнішній світ, людина, на його думку, може тільки через самопізнання. Невидима людська натура не сприймається органами чуття, для її пізнання необхідні інтелектуальна інтуїція, осяяння, самозаглиблення.

Філософ вважав, що за допомогою самопізнання можна дійти до найвищого досягнення людського духу – Богопізнання. Саме такий шлях людини до Бога показує Сковорода у своїх творах. Цей шлях, тобто шлях від самопізнання до Богопізнання, можна назвати висхідною лінією пізнання.

Антропоцентризм Г. Сковороди виступає синтезом філософсько-світоглядних традицій, що розвивалися упродовж багатьох століть. Його філософські погляди не лише формувалися під безпосереднім впливом тогочасних історичних і суспільних взаємин, але й визначалися філософськими традиціями європейської духовної культури XVII-XVIII ст., а також філософськими концепціями широко згадуваних в його творах Платона, Епікура, стоїків, особливо Сенеки й Марка Аврелія.

У різні часи й епохи філософи звертались до проблеми людини, осмислювали її в дусі конкретно-історичних вимог, інтересів і потреб, відповідно до цього творили ідеал людини, який, проте, ніколи і ніде не міг бути у всій адекватності й повноті осягнений та здійснений. У процесі

пізнання світу людина завжди прагнула глибше й повніше досягнути сутність явищ, закони світовлаштування та себе саму.

Український філософ Григорій Сковорода, який уособлює в собі цілісність серця, розуму та вчинку, є зразком таких намагань. Поставивши в центрі своєї філософської системи людину, її реальні потреби й прагнення, він виходив з необхідності озброїти її засобами досягнення щасливого життя, яке має за основу Епікурову вимогу «живи за природою». Цю тезу мислитель вперше в історії української філософії перетворив на вимогу працювати за «сродністю», яка взаємопов'язана з теорією самопізнання і вченням про загальне щастя. У ній він вбачає одну з найважливіших передумов досягнення людиною щастя, реалізації дійсно людського способу життєдіяльності. Г. Сковорода підходить до ідеї перетворення праці із засобу існування в найпершу природну потребу і найвищу насолоду особистості, бо «сродна» праця, тобто праця за природними нахилами, здібностями, визначає життя людини і становить його смисл, духовно збагачує особу і дає можливість їй віднайти свій справжній шлях і своє місце в складній системі суспільних взаємозв'язків і стосунків, зорієнтуватися в ціннісно-смысловому універсумі культури.

В самопізнанні та творчій активності людини виявляється її прагнення до самореалізації. Сутність перетворення праці в першу життєву потребу полягає у перевтіленні її (праці) у творчий процес, у формуванні потреби в праці, як в творчості. Звідси, етичною стороною творчості виступає активна життєва позиція людини, її зацікавлене відношення до праці, коли вирішальним стимулом до праці є сама діяльність, як необхідна, внутрішня потреба людини у виявленні та реалізації своїх сутнісних сил. Смысл людського життя – в дії, в активності, у творчості; усі досягнення світової цивілізації і сам поступ історії виступає результатом творчої дії, творчої активності людей, їхньої енергії, наполегливої праці, в якій виявляється їхня «сродність». З огляду на це, можна виділити основні аспекти сквородинської концепції: самопізнання, самопошук (співставлення роду діяльності та здібностей), самовдосконалення, самоутвердження (побудова та використання моделі діяльності), усвідомлення самоцінності людського «Я» (залежить від внутрішнього світу людини, спрямованості думки, що визначається природною вдачею, внутрішніми духовними можливостями), визначення антропологічного характеру духовності, гармонійність визначальних начал (розуму та почуття), гармонійність світовідчуття.

Література

1. Губар О.М. Григорій Сковорода – філософ-просвітитель /О.М.Губар // Філософія: курс лекцій. Київ: Центр учб.літ. 2007. С.146-150.
2. Романець В.А. Григорій Сковорода і проблема людського самопізнання: традиції і новаторство // Філософ. думка. 198. №3.
3. Сковорода Г. Вибрані твори : в 2 т. / Г. Сковорода за ред. Б.А.Деркача // Київ: Дніпро. 1972. 2т.